

მარიამ მარჯანიშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული

მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

მარიამ ყაუხჩიშვილი – ქალი რეფორმატორი

ქუთაისში მცხოვრებ კათოლიკე ქართველებიდან თავიანთი ერუ-
დიციით, კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობით, ოცხელებთან
ერთად, გამოირჩეოდნენ გიორგი და იოსებ ყაუხჩიშვილების, ანუ ყაუხ-
ჩიშვილების შთამომავლები. დღეს საქართველო ამაყობს დიდი სიმონ
ყაუხჩიშვილისა და მისი ემიგრაციაში მყოფი ძმის - მიხეილ ყაუხჩიშვი-
ლის ცხოვრება-მოღვაწეობით.

ქუთაისში კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობით გამოირ-
ჩეოდა იოსებ ყაუხჩიშვილის ქალიშვილი მარიამ ყაუხჩიშვილი.

მარიამ ყაუხჩიშვილი მიეკუთვნება XIX საუკუნის დასასრულისა და
XX საუკუნის დასაწყისის ღირსეულ ქალთა იმ პლეადას, რომელთაც
შეძლეს, ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში აქტიური ჩაბ-
მით, საქვეყნოდ სასარგებლო საქმეების კეთება. რაც თავისთავად ქა-
რთველი ქალების მაღალ კულტურასა და შეგნებაზე მეტყველებდა.

მარიამი 1866 წელს დაიბადა ქუთაისში. ოჯახის გარემომ მას ბავ-
შვობიდანვე სამშობლოსადმი სიყვარული და მისი კეთილდღეობი-
სათვის ზრუნვის მისწრაფება ჩაუნერგა. 1887 წელს წმიდა ნინოს სასწა-
ვლების, პედაგოგიური განხრით, რვა კლასის დამთავრების შემდეგ,
მასწავლებლად ქუთაისის კათოლიკურ სამრევლო სკოლაში მიიწვიეს.

ნიჭიერი პედაგოგი მაღე ქუთაისის თავადაზნაურთა გიმნაზიის დი-
რექტორმა, იოსებ ოცხელმა, თავისთან, მოცემულ სასწავლებელში, გა-
დაიყვანა.

გიმნაზია მაშინდელ ქუთაისში ქართული კულტურის მოამაგეთა
კერად ითვლებოდა. „ქართული გიმნაზია თავისი გამგვიდან, დაუვიწყა-
რი ოცხელიდან, დაწყებული, - წერდა მწერალი დავით კლდიაშვილი
თავის მემუარებში,- წარმოადგენდა თავყრილობას ერთგვარი იდეით
გატაცებული ფანატიკოსი მასწავლებლებისას, რომლებიც დიდი გატა-
ცებით იღვწოდნენ მომავალი თაობის აღსაზრდელად.“

ქართული სულისა და ტრადიციების მატარებელ გიმნაზიაში მოღვაწეობა მარიამ ყაუხჩიშვილისათვის იყო მომავალი გარდაქმნებისათვის მომზადების საუკეთესო სკოლა.

სიახლის მაძიებელი პედაგოგის მიზანი იყო, გოგებაშვილის ტრადიციებისათვის შეერწყა ევრო-ამერიკული ტიპის სკოლამდელი და სკოლის შემდგომი სასწავლო-სააღმზრდელო სწავლების პროგრამები, რათა მომავალი თაობისათვის ჩაენერგა მოვალეობისადმი ისეთი დამოკიდებულება, რომ გულწრფელად მომსახურებოდნენ სამშობლოს, საზოგადოებასა და, შეძლებისამებრ, - მთელ კაცობრიობას.

ამ მიზნით საგანგებოდ ჯერ პეტერბურგში გაემგზავრა, რათა გასცნობოდა საბავშვო ბაღების მუშაობას. 1908 წელს მარიამ ყაუხჩიშვილმა ქუთაისში დაარსა პირველი საბავშვო ბაღი, რომელიც ცნობილი გერმანელი პედაგოგის - ფრიდრიხ ფრებელის სისტემის მიხედვით მოაწყო. „აღზრდის სისტემის შემუშავებისას ფრებელი გამოდიოდა მცირე ასაკის ბავშვთა თავისებურებებიდან : მოძრაობა, უშუალოება, ცნობისმოყვარეობა, მისწრაფება მიბაძვისაკენ. სკოლამდელ აღზრდაში იგი დიდ როლს ანიჭებდა თამაშს, სიმღერას, ტანვარჯიშს“ (ლილუ-აშვილი 1973, 9).

მ. ყაუხჩიშვილმა ჟენევის უნივერსიტეტის პედაგოგიური კურსების წარმატებით დამთავრების შემდეგ საგანმანათლებლო სისტემაში მეორე დიდი რეფორმაც განახორციელა, რომლის საფუძველი მას შვეიცარიის უნივერსიტეტისა და პარიზში ფრანგულ სკოლებსა და საბავშვო ბაღებში მიმდინარე სასწავლო პროცესების გაცნობამ შთააგონა.

მისი სურვილი იყო ქუთაისის სკოლებში ისეთი ტიპის სასწავლო-საგანმანათლებლო სისტემის დანერგვა, როგორც ამერიკის შეერთებული შტატების სკოლებში არსებობდა. ამ პროგრამას იგი ჯერ კიდევ ყოველთვიურ სამეცნიერო, პედაგოგიურ და სალიტერატურო ჟურნალ „განათლების“ ფურცლებზე გაეცნო. სტატიაში - „ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლება ამერიკის შეერთებულ შტატებში“- აღნიშნული იყო: „coeducation“, თავდაპირველად წარმოიშვა „თავისუფალ ამერიკაში“ მისი „თავისუფალი ბავშვებისათვის“. ხალხის განათლების ყოველ საფეხურზე ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლება არის დამახასიათებელი თვისება ჩრდილო ამერიკის შეერთებული შტატებისა. ამერიკელები ორივე სქესის წარმომადგენლების ერთად სწავლებას უყურებენ არა როგორც შემთხვევით ფაქტს, რომელიც გამოწვეულია ხელ-მოკლეობის გამო, არამედ, როგორც აღზრდისა და განათლების ერთ ძირითად პრინციპს. მათ ეკუთვნით ამ საკითხის როგორც თეორიულად გამორკვევის თაოსნობა, აგრეთვე მისი პრაქტიკულად განხორციელება“ („განათლება“ 1908,1-2).

ამერიკული საგანმანათლებლო სისტემის ქართულ სინამდვილეში დანერგვის ერთ-ერთი მხარდამჭერი იყო ასევე გაზეთ „დროების“ რედაქტორი სერგეი მესხი, რომელიც წერდა: „ამერიკაში ძალიან ბევრი ისეთი საშუალო სასწავლებელი და შკოლაა, სადაც ქალები და ვაჟები ერთად სწავლობენ; ხშირათ 15-16 წლის ახალგაზრდა ქალი და 18-20 წლის ყმაწვილი კაცი ერთად სხედან, ერთ სკამზე, მაგრამ ეს არ უშლის იმათ მასწავლებლის ყურის გდებას და სიბეჯითეს სწავლაში, და ამისგან საქალ-ვაჟო სასწავლებლებში არასოდეს არც ზნეობის დამარღვეველი და არც საზოგადოთ გასაკიცხი რამ შემთხვევა არ მომხდარა“ (ფირცხალავა 1904, 46).

ეს პროგიმნაზია 1903 წლიდან თბილისის ქუჩაზე, პეტრე გოკიელის სახლში, ფუნქციონირებდა. ხოლო შემდეგ, ქუთაისში მცხოვრები ქართველი კათოლიკეების დახმარებითა და ბანკიდან აღებული სესხით, მარიამმა ქალაქის ცენტრში შეიძინა ორსართულიანი შენობა დიდი ბაღით (ამ შენობაში საბჭოთა პერიოდში მოთავსებული იყო ქუთაისის მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტი).

მ. ყაუხჩიშვილს მიაჩნდა, რომ უფრო განათლებული ხალხის გამოცდილება ჩვენი ერის მოთხოვნილებებისა და საჭიროების გათვალისწინებით უნდა გამოეყენებინა. ამ მიზნით 1908 წელს მან მეორე ხარისხის კერძო სასწავლებელი პირველი ხარისხის პროგიმნაზიად გადააკეთა, სადაც ძირფესვიანად გარდაქმნა სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობა. ქუთაისში ისე გაითქვა სახელი მ. ყაუხჩიშვილის სასწავლებელმა, რომ იგი კომისიამ მალე სრულუფლებიან ქალთა გიმნაზიად დაამტკიცა და მისი სახელიც მიანიჭა.

პირველი დიდი რეფორმა, რომელიც პროგრესულად მოაზროვნე პედაგოგმა განახორციელა, იყო ქალ-ვაჟის სკოლაში ერთად სწავლების შემოღება, რადგან პროამერიკულად მოაზროვნე დიდ ნმ-იანელთა მსგავსად, მისი და „ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლების“ ავტორის - ვინმე ა. მ-ნის შეხედულება ერთ ფოკუსში გადაიკვეთებოდა: „სამართლიანობა მოითხოვდა ორივე სქესისათვის თანასწორობას განათლების სფეროში. უნდა გვწამდეს, ქალსაც იმგვარივე სწავლა-განათლება სჭირდება, როგორც ვაჟს. ამისათვის გზა განათლებისაკენ ორივე სქესის წარმომადგენლებს ერთი უნდა ჰქონდეთ. დროა, ყველა სკოლის კარები გაღებულ იქმნენ როგორც ქალებისათვის, ისე ვაჟებისათვისაც“ („განათლება“ 1908, 7).

იმ დროისათვის ამ შეხედულებათა ხმამაღლა გამოხატვა და მისი პრაქტიკულად განხორციელება მეტად თამამი ნაბიჯი იყო, რაც მან შეძლო.

მ. ყაუხჩიშვილი ასევე მზრუნველობდა ქუთაისის ახლო სოფლებიდან ჩამოსულ ახალგაზრდებსაც, რომლებსაც სწავლის ქირისაგან ათავისუფლებდა.

მან ღარიბ მოსწავლეთა უფასოდ სწავლა-განათლების მიღების საქმეში ქუთაისის ფართო საზოგადოება ჩააბა. ღარიბ მოსწავლეთა დასახმარებლად, მისივე ინიციატივით, ქუთაისში ასევე იმართებოდა საქველმოქმედო საღამოები, რაც გიმნაზიას უფასოდ უფრო მეტი მოსწავლის მიღების საშუალებას აძლევდა.

ამის დასტურია ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცული ერთ-ერთი წერილი: „ქ-ნო მარიამ, გაახლებთ ას მანეთს თქვენი გიმნაზიისათვის გამართული საღამოს შემოსავლის მისამატებლად იმ იმედით, რომ კეთილი გულით მიძღვნილი მცირედიც შეიწირების; მუდამ თქვენი წარმატების მსურველი ტრიფონ ჯაფარიძე. 1919 წელი.“

ამ საქმიანობის თანამგრძობი სერგეი მესხი ქართველ საზოგადოებას კიდევ ერთხელ შეახსენებდა უპირატესობას ამერიკული სწავლა-განათლების სისტემისა, რომელიც ჩვენი სამშობლოს სახელმწიფოებრივი და ეკონომიკური ძლიერების უმთავრეს განმაპირობებელ მიზნად მიიჩნდა: „ჰფიქრობენ, რომ კაცი ჯერ მაძლარი უნდა იყოსო, ტანი საცმელით უნდა ჰქონდეს დაფარულიო და მერე წიგნს თვითონ მოჰკიდებს ხელსაო, ჭკუა-გონების გახსნა და სწავლა ამას მოყვებაო, ამერიკელები და მათი მმართველობა წინააღმდეგ ამისა, ჰფიქრობენ, რომ კაცის კეთილდღეობა და წარმატება სწავლისაგან არის დამოკიდებულიო. და ამისათვის, რაც უნდა ღარიბი და გაჭირვებული კაცი იყოს, შვილს მაინც მისცემს რასმე სწავლის საშუალებას“ (ფირცხალავა 1904, 47).

ს. მესხი თვლიდა, რომ ამ საქმეში სახელმწიფოზე არანაკლებ მნიშვნელოვანი როლის შესრულება ხალხს, საზოგადოებას, შეეძლო და ამის მაგალითად იგი თავის თანამედროვეებს ამერიკის გამოცდილებას უსახელებდა: „ამერიკულ საზოგადოებას იმდენად ესმის განათლების სარგებლობა, რომ შკოლების უმეტესი ნაწილი იმის ხარჯით არის გახსნილი“ (ფირცხალავა 1904, 49).

აშკარა იყო, რომ მარიამ ყაუხჩიშვილი, იმ პერიოდის სხვა დიდ ქართველ მამულიშვილებთან ერთად, ყველაფერს აკეთებდა საქართველოში საგანმანათლებლო დარგის აღმავლობისა და გარდაქმნის პროცესების ქართულ სინამდვილეში დასაწყებად და არსებული ვითარების რამდენადმე მაინც შესაცვლელად.

ქალთა უფლებებისა და თავისუფლებისათვის მებრძოლი მ. ყაუხჩიშვილი 1911 წელს ქუთაისში ჩამოყალიბებულ ქალთა საზოგადოების თავმჯდომარედ აირჩიეს. საზოგადოების მიზანი იყო ქალთა შორის საგანმანათლებლო მუშაობის გაჩაღება და მათი აქტიურად ჩაბმა საზოგადოების ფერხულში. იგი სისტემატურად გამოდიოდა მოხსენებებით ქალთა კრებებზე, სადაც საუბრობდა ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლების შესახებ, მის მიერ გატარებულ რეფორმასა და შედეგებზე.

მას დამაჯერებლად მიჰქონდა მსმენელამდე ილიასეული გაგება ქალების თავისუფლებისა და თანასწორობის შესახებ, რომელიც კანონმორჩილების პრინციპს ეყრდნობოდა: „თავისუფლება - იგი ყოფა-მდგომარეობაა ადამიანისა... საცა ეგ არ არის, იქ მარტო ძალმომრეობაა, ერთმანეთის თელვაა, ერთმანეთის ჩაგვრა და ძარცვა-გლეჯა. მაშინ ყოფა ადამიანისა ნადირთ ყოფაა და ადამიანი, ეგ კერძი ღვთისა, ნადირად გადაქცეულია” (ტავჭავაძე 2007,12).

მ. ყაუხჩიშვილი თავისი დროის კონსერვატიულ საზოგადოებას დაბეჯითებით განუმტკიცებდა სერგეი მესხის პუბლიცისტურ წერილში- „რა დაუპარგავთ ქალებს და რას დაეძებენ ისინი?” - გამოთქმულ შეხედულებას: „ქალი მარტო შვილოსნობისთვის, ტკბილი გრძნობებისთვის და ქვეყნიერების დასამშვენებლათ არ იყო გაჩენილი და მის ტვინსაც და ხშირად ხელსაც ისეთნაირად შეეძლო კაცობრიობის სასიკეთოდ მოქმედება და მუშაობა, როგორც კაცებისას” (ფირცხალავა 1904, 50).

აშკარა იყო, რომ 60-იანელთა საზოგადოებრივი გარდაქმნების იდეოლოგია იმ პერიოდის ევრო-ამერიკული პროცესების ადეკვატური იყო.

ქართველი ხალხის გათვითცნობიერებისა და თვითშეგნების ამაღლებისათვის დემოკრატიულად მოაზროვნე მ. ყაუხჩიშვილი საგანმანათლებლო სისტემაში განხორციელებულ რეფორმებთან ერთად აქტიურად იღვწოდა ქართული დრამატურგიის განვითარების, თეატრის ცხოვრებასთან დაახლოებისა და მასში რეალისტური პრინციპების დანერგვის თვალსაზრისით.

1891 წელს კოტე მესხის მიერ ქუთაისში დაარსებულ თეატრზე წერდა თავის მოგონებაში მსახიობი ნატო მესხი: - „მაშინდელ დასში შედიოდნენ ეფემია მესხი, მარიამ ყაუხჩიშვილი, დესპინე ივანიძე, ნატო მესხი, მაშო და ნუგა ჩხეიძეები. კაცები: კოტე მესხი, ნიკო ბადრიძე, ვასო ბალანჩივაძე, შალვა დადიანი, დავით ჩარკვიანი, დათიკო და კოწია მესხები და სხვები.”

კოტე მესხის თეატრმა ქუთაისში 1885 წლიდან 1894 წლამდე იარსება. „მარიამ ყაუხჩიშვილმა, კოტე მესხის რეჟისორობით, არაერთი როლი ითამაშა” (მარჯანიშვილი 2011, 56).

იმ პერიოდის ქალებმა, მარიამ ყაუხჩიშვილთან ერთად, ქართულ თეატრში მოღვაწეობით დაამტკიცეს საზოგადოებრივ ასპარეზზე ქალთა თავისუფალი მოქმედების შეუზღუდველი უფლება.

ევრო-ამერიკული იდეების დამცველსა და მისი ქართულ სინამდვილეში გამტარებელს, მარიამ ყაუხჩიშვილს, ხელში ჩირაღდანი ეჭირა და მომავალ თაობას გზას უნათებდა. იგი უანგაროდ იღვწოდა

როგორც საგანმანათლებლო სისტემის რეფორმისათვის, ასევე ქალთა უფლებების დაცვისა და ქართული თეატრის აღორძინებისათვის.

ქალის უფლებობა, დაუფასებლობა, ხალხისა და საზოგადოებისაგან მოწყვეტა, კარნაკეტილი ცხოვრება მარიამ ყაუხჩიშვილისათვის, როგორც ყველა ამ სქესის წარმომადგენლისათვის, დიდი სულიერი ტრაგედია იყო. სწორედ ამან ათქმევინა გალაკტიონ ტაბიძეს – „უბედურება ყველაზე მეტი გადაიტანა ქართველმა ქალმა“.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ მარიამ ყაუხჩიშვილი წლობით იბრძოდა ქალთა თანასწორუფლებიანობისათვის, ემანსიპაციისათვის, მოქალაქეობრივი უფლების მოპოვებისათვის, რათა თავისი ადგილი დაეკავებინა საზოგადოებაში და მუდამ სამშობლოს ინტერესებისათვის ემსახურა.

სწორედ, მარიამ ყაუხჩიშვილისთანა დიდმა მოამაგე ქალებმა შთაბერეს სული საქართველოს არსებობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბუნია, ლია. 2006. ქუთაისი დიდი საგანმანათლებლო ცენტრი, ქუთაისი. Gabunia, lia. 2006. kutaisi didi saganmanatleblo tsent'ri, kutaisi.
2. ლილუაშვილი, კუკური. 1973. მარიამ ყაუხჩიშვილი, თბილისი: განათლება. Liluashvili, k'uk'uri. 1973. mariam q'aughchishvili, tbilisi: ganatleba .
3. მარჯანიშვილი, მარიამ. 2011. მარჯანიშვილთა და მესხთა ხომლი, თბილისი: მწიგნობარი. Marjanishvili, mariam. 2011. marjanishvilita da meskhta khomli, tbilisi: mts'ignobari.
4. ჟურნალი „განათლება“ (1908). №2, ტფილისი: სტამბა იდეალი. Zhurnali „ganatleba“ (1908). №2, t'piliisi: st'amba ideali.
5. ფირცხალავა, სამსონ. 1904. ნაწერები სერგეი მესხისა, ტ. I, თბილისი. Pirtskhalava, samson. 1904. nats'erebi sergei meskhisa, t'. I, tbilisi.
6. ჭავჭავაძე, ილია. 2007. თხზულებანი, ტ. 9, თბილისი: ილიას ფონდი. Ch'avch'avadze, ilia. 2007. Tkhzulebani, t'. 9, tbilisi: ilias pondi.

Mariam Marjanishvili

Doctor of Philology

Kutaisi State Historical Museum

Scientific worker

Mariam Kauhchishvili – a Female Reformer

A supporter of Euro-American ideas, and their implementer in Georgian reality, Mariam Kauhchishvili sought the reformation of the Georgian educational system, defense of women's rights, and the revival of Georgian theatre.

Born in Kutaisi (1866), she was a graduate of the St. Nino School. Mariam Kauhchishvili successfully finished a pedagogy course at Geneva University, after which, she carried out a great reform in the Georgian educational system, inspired by the learning and teaching processes at the Swiss University and French secondary and nursery schools.

In 1908, in line with the American educational system, she introduced co-educational learning to her women's school, which, at that time, was both a progressive and democratic decision.

She also established free studies for poor pupils with money raised by public charity and different events.

From 1911, she chaired the Kutaisi Women's Society, which tried to prove to conservative society that "a woman was not created only for motherhood, sweet feelings and to make the world more beautiful".

Mariam Kauhchishvili had democratic ideas about the awareness and consciousness of the Georgian people. Besides reforms in the educational system, she took an active part in the development of Georgian drama, connecting theatre to life, and introducing the principles of realism.

Together with other great Georgian patriots of the time, Mariam Kauhchishvili did her best to revive and reform the educational field, to introduce actresses into the Georgian theatre, and to somehow change women's rights and equality in the Georgian reality.